

Elektronické informácie ako nevyhnutný prostriedok začleňovania do spoločnosti ľudí so zdravotným postihnutím.

Abstrakt:

Význam prístupnosti informácií pre osobnostný rozvoj a uplatňovanie ľudských práv občanov so zdravotným postihnutím. Riziká a prínosy informatizácie spoločnosti pre týchto občanov. Prečo je ich začleňovanie do vedomostnej spoločnosti dobré pre celú spoločnosť. Čo sa robí a čo by sa malo robiť na zlepšenie a zabezpečenie prístupnosti elektronického vládnutia, vzdelávania, obchodu a voľnočasových a spoločenských aktivít založených na elektronických informáciách a komunikácii.

*Branislav Mamojka
Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska
Sekulská 1, 84250 Bratislava
Tel: +421-2-65420796 Fax: +421-2-65420842
E-mail: mamojka@unss.sk Internet: www.unss.sk*

Dostupnosť a elektronizácia informácií

Dostupnosť verejných informácií

- je všetkým občanom SR Ústavou zaručeným právom,
- je nevyhnutnou podmienkou plnohodnotnej a rovnoprávnej účasti občanov na živote spoločnosti,
- je podmienkou slobodného a kvalifikovaného rozhodovania sa a vyjadrovania sa k veciam verejným.

Elektronizácia informácií

- Zvyšuje dostupnosť informácií pre väčšinu občanov,
- vytvára riziko vylúčovania OZP a starých občanov, ktorí nie sú schopní narábať s informáciami v elektronickej forme (elektronické dokumenty, Internet, ...), ktorých využívanie je stále širšie a postupne sa stáva nezastupiteľným,
- spolu s informačnými technológiami obsahuje v sebe účinné nástroje na zabezpečenie dostupnosti informácií OZP a starým občanom a na získanie takmer úplnej samostatnosti vo svete informácií.
- OZP - občan(ia) so zdravotným postihnutím

Pojem dostupnosti informácií

Dostupnosť? Prístupnosť? Accessibility?

- Fyzická dostupnosť: Máme prístup na miesto kde je informácia k dispozícii (knížnica, úrad,...) a môžeme ju dostať na vhodnom nosiči, zobrazíť si ju na termináli, ...
- Používateľská dostupnosť: Máme schopnosť informáciu samostatne používať (čítať, upravovať, triediť, vyberať, posielat, ...), teda využívať jej konkrétny obsah bez pomoci inej osoby (po prípadnom zaškolení).
- Používateľská dostupnosť bez fyzickej dostupnosti je nevyužitelná.
- Fyzická dostupnosť je riešená v rámci fyzickej dostupnosti prostredia (s výnimkou prenosu informácie k používateľovi, čo je riešené štandardnými prostriedkami).
- dostupnosť sa často redukuje na fyzickú dostupnosť, čo je v prípade informácií absolútne neakceptovateľné.
- Dostupnosť informácií nie je automatická, treba jej pomôcť ako na strane poskytovateľa tak aj na strane používateľa.
- Ak hovoríme o informáciách, rozumieme tým elektronické dokumenty vrátane kníh, katalógov, web stránok, on-line formulárov, ...A
- Ak hovoríme o používateľoch, máme na mysli nevidiacich a slabozrakých ľudí, nedoslýchavých a nepočujúcich, dislektikov, ľudí s telesným postihnutím obmedzujúcim schopnosť narábať s informáciami, ... teda ľudí aj označovaných ako „print disabled“.

Zbytočné bariéry

Internet a web stránky sú najdôležitejším verejným prostriedkom na prenos elektronických informácií. Pre občanov so zdravotným postihnutím však existujú bariéry obmedzujúce ich dostupnosť:

- Pre občanov so zrakovým postihnutím: nepopísaná grafika, nedostatočné označovanie rámy a tabuliek, nedostatočná klávesnicová podpora, zlá čitateľnosť spôsobená nevhodnou voľbou farieb, kontrastu, fontov a pozadia, ...
- Pre občanov so sluchovým postihnutím: nedostatočne alebo vôbec nepopísané audio, ...
- Pre občanov s telesným postihnutím: Komplikované vkladanie príkazov ponúk, nedostatočné používanie jednoklávesových príkazov, ...
- Pre ľudí s poruchami učenia, s neurologickými poruchami, ale i pre starších ľudí: nedostatočne konzistentná navigačná štruktúra, príliš komplikovaný a ťažko zrozumiteľný text, nedostatok ilustratívneho materiálu, blikajúce elementy, ...

Klasické spôsoby sprístupňovania informácií občanom so zrakovým postihnutím

Väčšina informácií je prezentovaná vo vizuálnej forme, čo spôsobuje ľuďom so zrakovým postihnutím vlastnými silami prakticky neprekonateľné problémy.

Všetky doterajšie spôsoby sprístupňovania informácií sú založené na sprostredkovateľskom pôsobení vidiacich osôb, ktoré zahŕňa:

- predčítavanie,
- prepis do Braillovho písma,
- prepis do zväčšeného písma,
- zvukové nahrávanie čítaného textu.

Nedostatky sprostredkovaného prístupu:

- obmedzený výber čo do rozsahu i obsahu,
- nedostatočná a často jednostranná informovanosť spôsobená obmedzenou ponukou,
- subjektívna skladba ponuky informácií spôsobená obmedzenou kapacitou transformácie do dostupných formátov,
- nízka aktuálnosť informácií a dlhé čakacie lehoty spôsobené obmedzenou dostupnosťou sprostredkovateľov a časovou náročnosťou transformácie informácie.

Prínos elektronizácie informácií pre občanov so zrakovým postihnutím

Elektronické informácie môžu byť takmer úplne sprístupnené na samostatné použitie nevidiacimi a slabozrakými osobami za predpokladu, že:

- sú aplikované už dnes dostupné technické riešenia v oblasti štandardných informačných technológií,
- sú dodržiavané rozumné odporúčania na tvorbu elektronických dokumentov,
- sú dostupné kompenzačné technológie (zväčšené zobrazovanie, hlasové výstupy, hmatové displaye, ...),
- sú primerane zaškolení používatelia kompenzačných technológií.

Revolučný prevrat v „informačnej histórii“ ľudstva, orientovanej takmer exkluzívne na vizuálnu prezentáciu informácií:

Ľudia so zrakovou nedostatočnosťou si už konečne budú môcť samostatne, a bez akýchkoľvek obmedzení, vyberať informácie a pracovať s nimi bez ľudského sprostredkovateľa.

Prečo by mali byť produkty a služby používané v oblasti elektronického vládnutia dostupné?

Riadiace a verejné inštitúcie spoločnosti nemajú právo vyberať si zákazníkov alebo občanov, s ktorými chcú a môžu komunikovať.

Musia komunikovať so všetkými, vrátane

- občanov so zdravotným postihnutím a
- starších občanov, ktorých podiel na obyvateľstve sa sústavne zvyšuje.

Hlavné dôvody zavádzania elektronického vládnutia:

- zvyšovanie kvality služieb,
- finančné úspory.

Prednosti elektronických služieb:

- Elektronické služby nahrádzajúce služby využívajúce papier a pero oslobodzujú od opakujúcich sa únavných činností.
- Ak nie sú dostupné ľuďom so zdravotným postihnutím, musia byť zachované aj manuálne služby a ekonomický efekt sa nedostaví.
- Ak sú dostupné, získavajú aj úradníci a príslušné inštitúcie.
- Produkty a služby dostupné ľuďom so zdravotným postihnutím sú obvykle ľahšie použiteľné pre všetkých a teda získavajú všetci a nikto nestráca.

Požiadavka dostupnosti informácií nie je obmedzená len na písaný text, týka sa všetkých spôsobov prenosu informácie informačných kioskov, digitálnej televízie, elektronických hlasovacích systémov, elektronických kníh, elektronického vzdelávania, elektronického obchodu, elektronického finančnictva, elektronického vládnutia, ...

Legislatíva podporujúca dostupnosť informácií

Porovnanie európskej a americkej legislatívy

Legislatívna situácia v USA:

Americans with disabilities Act,
The Individuals with Disabilities Education Act,
Section 508 of the Rehabilitation Act
Section 255 of the Telecommunications Act ...

Východisko:

Pre celú spoločnosť je lepšie ľudí so zdravotným postihnutím do spoločnosti začleňovať ako zo spoločnosti vylučovať a vláda musí presadzovať podmienky, v ktorých sa to stane realitou.

V USA je možné vynútiť si súdnou cestou plnenie týchto podmienok.

Legislatívna situácia v Európe:

V legislatívnych normách týkajúcich sa občanov so zdravotným postihnutím sa často vyskytuje slovo "môže" (may) namiesto slova "má" (shall). Ide teda skôr o morálne ako legálne právo.

Smernica EC o dostupnosti web stránok vychádza z odporúčaní pre dostupnosť obsahu web stránok vypracovaných Worldwide Web Consortium / Web Access Initiative (WAI) s podporou EC sa stávajú všeobecne uznávaným medzinárodným štandardom a v jednotlivých krajinách sa zvyšuje ich legislatívna záväznosť. Niektoré z týchto pravidiel však majú skôr subjektívny character.

Pravidlá pre dostupnosť obsahu web stránok obsiahnuté v časti 508 amerického zákona o rehabilitácii sú naopak navrhované tak, aby sa dali testovať súdom.

Odporúčanie:

Použiť oba spôsoby tak, aby v konkrétnej situácii bol dosiahnutý čo najlepší výsledok.

<http://www.w3c.org/wai>

<http://www.section508.gov>

Design pre všetkých

Z hľadiska informačnej spoločnosti a občanov so zdravotným postihnutím znamená, že

- design IT produktov a služieb má byť realizovaný tak, aby boli použiteľné čo najširším okruhom občanov bez ohľadu na ich vek a schopnosti,
- uznáva rozmanitosť a rozsah schopností ako kontinuum, s ktorým musí design rátať,
- použiteľnosť produktov by sa mala rozširovať až k hraniciam tohto kontinua,
- Kompenzačné technológie by mali vyplňať až medzeru medzi schopnosťami zdravotne postihnutých používať produkty hlavného prúdu a dostupným okruhom takýchto produktov, ktorú nevie vyplniť súčasný design s rozumne akceptovateľných dôvodov.

Prednosti designu pre všetkých

- použitie primeraného designu redukuje potrebu pomoci iných ľudí a posilňuje občanov so zdravotným postihnutím tým, že redukuje ich závislosť na iných ľuďoch.
- Kompenzačné technológie sa môžu postupne meniť z hlavného prostriedku na doplnkový prostriedok podpory schopností občanov so zdravotným postihnutím dosahovať samostatnosť v živote.
- Zakomponovanie štandardov obmedzujúcich dôsledky zdravotného postihnutia do prostredia designu je lacnejšie riešenie ako neskôr doplňovať alebo upravovať produkty a služby a prijímať špeciálne podporné opatrenia. Takéto následné riešenia sú vždy drahšie, časovo náročné a vždy oneskorené a v konečnom dôsledku diskriminujúce.
- Prakticky neohraničené možnosti ponúkané technológiami informačnej spoločnosti zmenia život takmer všetkých občanov so zdravotným postihnutím.

Verejné obstarávanie

Ak všetky verejne financované inštitúcie budú oprávnené kupovať len dostupné produkty a služby, potom ich budú výrobcovia vyrábať a veľmi pravdepodobne nebudú vyrábať ich nedostupné verzie, čím získa celá spoločnosť.

Pri výbere ekonomicky najvýhodnejšej ponuky by mali byť brané do úvahy nielen záujmy obstarávateľa, ale aj celospoločenské záujmy, ako sú formulované napr. v smerniciach EC o rovnakom prístupe v zamestnaní.

Predovšetkým štátne a samosprávne orgány a nimi riadené inštitúcie, verejnoprávne inštitúcie, inštitúcie poskytujúce služby verejnosti a inštitúcie využívajúce verejné zdroje, mali by zaraďovať, kedykoľvek je to možné, do technických podmienok verejného obstarávania požiadavky dostupnosti pre občanov so zdravotným postihnutím.

V súčasnosti prebieha v krajinách EU kampaň inicializovaná Európskym fórom zdravotného postihnutia (EDF), ktorej cieľom je v rámci prebiehajúcej revízie EC pravidiel verejného obstarávania presadiť zahrnutie uvedených sociálnych aspektov do finálnych kritérií pre rozhodovanie pri verejnom obstarávaní.

Autorské práva

Software na ochranu informácií = obmedzenie dostupnosti digitalizovaných informácií.

PDF dokumenty sú často nedostupné:

- zapnutá ochrana proti konverzii na text
- obsahujú len grafickú verziu dokumentu

Nová potenciálna bariéra:

Nový Microsoft štandard - Windows Rights Management(WRM)

Potrebné je riešenie uznávajúce princíp:

Ak má človek právo použiť dokument, potom má právo použiť ho ako ktokoľvek iný a má právo konvertovať ho akýmkoľvek spôsobom vyhovujúcim jeho potrebám.

Situácia na Slovensku

Podporná legislatíva neexistuje.

Národný program rozvoja životných podmienok pre občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života obsahuje úlohy:

1.3.11. V rámci „Novej telekomunikačnej politiky“ po 1. 1. 2003 vytvoriť podmienky sprístupňovania informačných technológií občanom so zdravotným postihnutím. V rámci novej telekomunikačnej politiky pripraviť podmienky k technickej dostupnosti štandardných informačných systémov ako je telefón a Internet. Zabezpečiť legislatívne prostredie tak, aby podporovalo dovoz a prevádzku nových informačných technológií pre občanov so zdravotným postihnutím. Opatrenie realizovať v súčinnosti s opatrením 5.3.15.

Termín: **31. 12. 2004 a trvale**

Zodpovedný: **minister dopravy, pôšt a telekomunikácií, minister školstva a minister hospodárstva**

5.3.15. Legislatívne zaviesť povinnosť navrhovať a udržiavať web stránky v súlade s predpismi EÚ tak, aby boli prístupné zdravotne postihnutým osobám. Túto povinnosť uložiť štátnym a samosprávnym orgánom, štátnym a verejnoprávnym inštitúciám.

Termín: **31.12.2004 a trvale**

Zodpovedný: **minister školstva (predseda Rady vlády pre informatiku)**

Relevantné zdroje informácií

Z hľadiska názorov a potrieb občanov so zdravotným postihnutím:

- www.edf-feph.org
- www.euroblind.org
- www.ebuindigo.org
- www.rnib.org.uk

Z hľadiska pravidiel WAI a Section508:

- www.w3.org/wai
- www.section508.gov